

APRENTATGES DE LA COVID-19

Ponència

Jordi Mundó

professor titular de
Filosofia a Moral de
la Universitat de
Barcelona.

Jornades UPEC

Ells són pocs, nosaltres som
moltes

4, 5 i 6 de novembre

XVI Jornades UPEC, 4, 5 i 6 de novembre de 2020

Aprenentatges de la covid-19

Jordi Mundó, Professor de Filosofia moral i Filosofia de les ciències socials
Universitat de Barcelona.

4 de novembre de 2020

La Covid-19 i la política de la teoria econòmica

Jordi Mundó¹
Universitat de Barcelona
jordimundo@ub.edu

El 19 de març de 2020, pocs dies després que l'Organització Mundial de la Salut qualifiqués el brot de Covid-19 com a pandèmia, el *Wall Street Journal* publicava un article d'opinió de Kimberly A. Strassel titulat "Coronavirus vindicates capitalism" [El coronavirus reivindica el capitalisme] en el qual tractava de justificar que l'elevada taxa de mortalitat d'aquells dies a Itàlia s'explicava per un sistema de salut excessivament estatalitzat, en oposició a la resposta molt més eficient que oferiria el model sanitari de capitalisme corporatiu dels Estats Units de Nord-amèrica (Strassel, 2020). No sembla pas que els fets li hagin donat la raó. Al cap de pocs dies es produïa una explosió de casos de coronavirus als Estats Units i des de llavors ha estat el país amb el nombre més elevat d'infectats i de morts al món.² Però el que resulta revelador de l'article és que representa un corrent més de fons, segons el qual els fets no són res més que un efecte col·lateral d'una guerra cultural basada en una determinada explicació de la relació entre política i economia. Els fets aquí no tenen una importància singular, sinó que serveixen de premissa instrumental per justificar una conclusió preestablerta a favor del "no intervencionisme", del "mercat lliure" i de la preeminència de l'activitat empresarial privada en tots els àmbits de la vida social, inclòs el de la salut pública.

Un dels primers ensenyaments de la pandèmia de Covid-19 és que ha servit d'excusa per a un moviment de les grans corporacions transnacionals (i, en un altre sentit, de petits empresaris i autònoms) a favor d'una injecció massiva de fons públics al sistema econòmic per "salvar l'economia", mentre a través de les seves terminals mediàtiques apuntalaven la retòrica de les bondats de l'eliminació de limitacions legals a les pràctiques oligopolístiques i de rebaixes d'impostos. Aquesta estratègia no només no és nova, sinó

¹ Professor de Filosofia moral i Filosofia de les ciències socials (Universitat de Barcelona).

² Segons el Coronavirus Resource Center de la John Hopkins University, el 4 de desembre de 2020 als Estats Units hi havia hagut 14.147.731 casos registrats de Covid-19, amb 279.401 morts a causa de la malaltia (<https://coronavirus.jhu.edu/map.html>).

que ha esdevingut estructural els darrers quaranta anys (Klein, 2007) i va revalidar la seva eficàcia en la crisi financera del 2008. Llavors, la guerra cultural va culminar amb èxit la utilització de la crisi financera per a l'avantatge d'uns pocs, redirigint els varis bilions d'euros dedicats al rescat d'entitats financeres a sanejar els comptes de resultats d'una minoria, mentre la major part de la població perdia poder adquisitiu i veia encara més precaritzades les seves condicions de vida (Mirowski, 2014). L'articulació del sistema social a través de la garantia pública dels beneficis empresarials ha significat establir polítiques d'austeritat que han tingut un gran impacte en la provisió de serveis públics (molt assenyalamment, en l'àmbit de la salut), reduint la malla de protecció dels més pobres i augmentant severament les desigualtats. Avui podem concloure que ha estat una operació exitosa per a certes elits econòmiques perquè a la majoria de països del món que van injectar fons públics al sistema econòmic privat no hi ha hagut un rescabament d'aquell capital ingent, ni tan sols quan moltes de les entitats rescatades han tornat a tenir beneficis, i no sembla que hi hagi capacitat (ni, en molts casos, voluntat) política de fixar una agenda de retiment de comptes socials dels beneficiaris privats de les ajudes públiques.³

L'aprenentatge d'aquella victòria rotunda s'evidencia en el fet que la guerra cultural ha continuat des del primer dia de la crisi pandèmica. Les limitacions, contradiccions i ineptitud dels governs a l'hora de fer front a la ràpida difusió d'un virus d'una letalitat imprevista ha estat aprofitada per reblar el clau del discurs de la incompetència del sector públic per resoldre problemes socials crítics. Presentar aquesta crisi com una situació singular que posa novament en evidència les fallades públiques i aconseguir que aquest relat s'estengui amb èxit no es pot atribuir només a l'habilitat dels propagandistes neoliberalers, sinó que té molt a veure amb la profunditat de la crisi prèvia sobre la qual cavalca l'actual ensulsiada pandèmica. L'empobriment massiu de les classes populars, el deteriorament sostingut dels serveis públics essencials i un sistema impositiu *de*

³ Eric Foner realitza un balanç molt revelador de la situació en la seva ressenya de l'autobiografia recentment publicada de Barack Obama, en què retreu a l'expresident dels Estats Units no reconèixer que la impopularitat que li comportaren els rescats bancaris va "agreujar-se pel comportament dels banquers reticents a renunciar a les seves esplendoroses bonificacions fins i tot quan l'economia s'enfonsava" (Foner, 4 de desembre de 2020).

facto gradualment aprimat i d'abast cada vegada més limitat, que redueix a la mínima expressió la capacitat pressupostària de les institucions públiques, han estat canalitzats com a descrèdit de la capacitat del poder polític per millorar la vida de les persones. Altra vegada, des dels grans poders econòmics privats es demana una resposta robusta dels poders públics a la crisi pandèmica mentre (com en els darrers quaranta anys) es ridiculitzen amb ardidesa les bondats del propi sector públic, exigint-li un emmagriment sense fi.

En aquest tragí, el valor de la veritat cotitza a preu de mercat (capitalista). Per entendre com és possible que tingui tan bona recepció la idea que el sector públic és intrínsecament fallit i pervers hi ha també causes epistemològiques que s'afegeixen a la fonamental de l'empobriment econòmic i del deteriorament dels serveis públics. En aquest sentit, resulta interessant observar que hi hagué un procés d'aprenentatge acadèmic i social durant les darreres dècades que ha creat l'humus en què germinen amb facilitat certes idees, les quals acaben essent preses com el "sentit comú" de l'explicació de qualsevol fenomen econòmic, social o polític. Causa estupefacció veure com avui s'obren pas amb facilitat explicacions que menystenen -quan no ridiculitzen- els efectes socials i polítics d'un capitalisme globalitzat, addicte a fons d'energia contaminants no renovables, amb cadenes de valor global que fan inviable una gestió local o estatal eficaç, amb sistemes ecològics estressats que expulsen poblacions senceres de les seves economies naturals i faciliten la transmissió de patògens animals a humans. Per poder "veure" tot això és preceptiu estar disposat a donar valor a explicacions alternatives a les dominants i a deixar que aquests "fets" menys evidents, que avui tenen poc valor de mercat i molt mala premsa, formin part de la discussió política.

L'any 1982, en una carta a l'editor de la revista *Science*, l'economista Wassily Leontieff articulava premonitòriament un argument demolidor sobre els efectes deleteris que pot acabar tenint el fet que l'ensenyament de la teoria econòmica estigui monopolitzat per una versió purament matematitzada de la teoria econòmica neoclàssica. Referint-se a les dades que s'utilitzen per explicar la realitat econòmica, com que els models matemàtics dels teòrics de l'economia no estan condicionats "a la dura disciplina de la investigació

sistemàtica dels fets, tradicionalment imposada i acceptada pels seus col·legues de les ciències naturals i històriques, els economistes han desenvolupat una predilecció gairebé irresistible pel raonament deductiu”, que els permet, a partir de supòsits arbitraris, arribar “a conclusions teòriques irrellevants expressades amb gran precisió” (Leontieff, 1982, p. 104). Sosté que, “any rere any, els teòrics de l’economia continuen produint desenes de models matemàtics i explorant amb molt detall les seves propietats formals; i els econòmetres ajusten a funcions algebraiques (...) sense poder avançar, de cap manera perceptible, en una comprensió sistemàtica de l’estructura i les operacions d’un sistema econòmic real”. I acaba preguntant-se: “Durant quant temps els investigadors de les àrees adjacents, com la demografia, la sociologia o la ciència política, d’una banda, i l’ecologia, la biologia, les ciències de la salut, l’enginyeria i altres ciències físiques aplicades, d’una altra, seguiran abstenint-se d’expressar els seus dubtes ben fonamentats sobre el concepte d’equilibri estacionari i estable de la teoria econòmica acadèmica, així com de l’esplèndid aïllament en què es troba aquesta disciplina?” (Leontieff, 1982, p. 107).

Aquesta opció epistemològica de la teoria econòmica dominant, que deixa fora de l’explicació fenòmens complexos entrelaçats, és un factor més que ha contribuït al fet que siguin fàcilment acceptables postulats simplificadors de l’anàlisi de la crisi de la pandèmia de Covid-19. I ho és fonamentalment perquè aquest no és assumpte que se circumscriu a l’epistemologia, sinó que té implicacions en la presa de decisions polítiques. D’una manera més explícita, l’economista Abba Lerner sostenia amb agudeses que el creixement de la disciplina econòmica com a camp d’anàlisi independent se sustentava en el principi epistemològic (i ontològic) de tractar els assumptes econòmics com a “problemes polítics *resolts*”.⁴ La formidable difusió d’aquesta despolitització sistemàtica dels problemes econòmics ha acabat fent molt difícil una interpretació alternativa que sostingui que aquests assumptes són profundament polítics i que la pròpia elecció metodològica de suposar que no ho són és, també, inherentment política. Parlant en plata, darrere l’aparent neutralitat axiològica

⁴ “La teoria econòmica s’ha guanyat el títol de reina de les ciències socials triant com a domini d’estudi propi el dels problemes polítics *resolts*” (Lerner, 1972, p. 259; en cursiva a l’original).

de la defensa del “lliure mercat” hi ha una posició política sobre com ha d’institucionalitzar-se políticament un mercat. I això val per al mercat de treball, per al de l’habitatge, per al de béns de consum de les plataformes digitals i per al de les vacunes de la Covid-19.

L’economista Mariana Mazzucato ha explicat molt bé, i amb un èxit de públic prometedor (Mazzucato, 2015, 2018), que molts dels productes produïts i comercialitzats per grans empreses transnacionals tenen el seu origen en recerques públicament finançades. I proposa també repensar des d’una perspectiva no burocràtica el paper insubstituïble que té el sector públic en una societat democràtica per a la provisió de béns essencials, que van des de les infraestructures de comunicacions fins a la sanitat. Perquè, per molt que el *Wall Street Journal* vulgui fer creure el contrari, la crisi de la pandèmia de Covid-19 reivindica solucions alternatives al capitalisme, que han de passar també per una acció supraestatal sostinguda en el temps i justificada en termes de drets humans fonamentals universals, i no en termes de valor generat per als accionistes privats particulars. Cosa que és més fàcil de dir que de fer; però que primer s’ha de dir.

Referències

Foner, E. (2020). Governing in prose. Realpolitik and idealism in Obama’s first term. *The Times Literary Supplement*, December 4, n. 6140.

Klein, N. (2007). *The shock doctrine: The rise of disaster capitalism*. Metropolitan Books; Henry Holt and Company, LLC.

Leontieff, W. (1982). Academic Economics. *Science*, vol. 217, pp. 104-107.

Lerner, A.P. (1972). The Economics and Politics of Consumer Sovereignty. *The American Economic Review*, 62 (1/2), pp. 258-266.

Mazzucato, M. (2015). *The Entrepreneurial State: debunking public vs. private sector myths*. New York: Public Affairs.

Mazzucato, M. (2018). *The value of everything: making and taking in the global economy*. Milton Keynes: Allen Lane.

Mirowski, P. (2014). *Never let a serious crisis go to waste: How neoliberalism survived the financial meltdown*. Verso.

Strassel, K.A. (2020). Coronavirus vindicates capitalism. *The Wall Street Journal*. Recuperat el 2 de novembre de 2020, <https://www.wsj.com/articles/coronavirus-vindicates-capitalism-11584659306>